

# KULT TRAKTORU

## ANOTACE:

Soubor různorodých fotografií z 50. let ilustrující přístup k traktorům a jejich pozici v rámci komunistického hospodářství. Traktor se stal jedním z evidentních prvků modernizace socialistického zemědělství, který vzhledem k ideologii nabýval symbolického až kultovního charakteru.

## SPOLEČENSKÉ SOUVISLOSTI:

Pakliže jsme si vědomi faktu, že komunisté chtěli dělat věci „nově, lépe“, tak především dřívější způsob (kapitalistického) hospodaření byl tím, co dle jejich mínění zapříčinilo problémy poválečného zemědělství. Staré pořádky měly být připomínkou „vykořisťovatelského uspořádání“, takže bylo potřeba se jich zbavit, jak řekl Klement Gottwald (IX. sjezd KSČ, květen 1949): „*Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu.*“

Na jedné straně stál ve stáji statku kůň symbolizující dlouholetou tradici polních prací s tažnými koňmi, na druhé straně existovaly nově vzniklé Státní traktorové stanice (STS) a v nich dle oficiální propagandy moderní, bezproblémové a silné traktory připravené zastat mnohem více práce než koně. Traktory měly pomoci zefektivnit hospodaření, pomoci nakrmit národ, ukázat, že zemědělství vzkvétá, že dokáže konkurovat válečtivým kapitalistům na Západě. Ano, vskutku byly traktorům připisovány zásluhy skvělé až neuvěřitelné – například mírové.

*Traktor. Co je to traktor? Motor o určitém výkonu, na vhodném podvozku, a všecka jeho síla se může opřít do kol. Tahoun. Kromě tahu může také pohánět hospodářské stroje. Má být levného provozu, jednoduchého řízení a tak spolehlivý jako obyčejný žebříňák. To je traktor.*  
(zdroj: JANÍK, J. :*Traktor*. Československý spisovatel, Praha 1949, s. 35.)

## *METODICKÉ PODNĚTY:*

Práce se souborem fotografií může být rozmanitá a jasná. Posloupnost fotografií není nutná. S každou jednotlivou fotografií se dá pracovat samostatně, neboť i jednotlivě dokážou poskytnout určitý vhled do zvoleného tématu, nicméně některé fotografie získávají odlišný rozměr (viz např. *Kůň, Závazek*), pokud jsou zařazeny do kompozice s ostatními.

Současně je nutné upozornit, že práce s kompozicí těchto snímků nemůže substituovat plnohodnotný výklad, který uvede posluchače do obecné problematiky kolektivizace zemědělství.

Možné otázky k souboru obrazů:

- Jaký dojem na Vás celý komplet snímků zanechal? Je pro Vás jednání tehdejších vůdců ale i běžných lidí pochopitelné?
- Jakým způsobem vypovídají tyto obrazy o tehdejší společnosti?
- Znáte nějakého (i bývalého) traktoristu/traktoristku (z Vaší rodiny, z okolí), který je tak pyšný na svou práci jako některé postavy na obrazech? Je tak uznávaný?
- Co byste si vybrali Vy? Koně nebo traktor? A proč?
- Existují v naší současné společnosti věci, kterým je přikládán podobný „obrodný až zázračný“ význam? Proč tomu tak je?

---

### Obecný návrh práce s kompletem:

1. Než započnete se samotnou prací s ikonografickým materiálem, proberte veškerý výklad týkající se tématu, který máte v plánu probrat a popište detailně úkoly, které budou mít studenti za úkol plnit.

### Konkrétní příklad práce s materiálem:

- *Stručný výklad v intencích výše zmíněného (viz Společenské souvislosti). Stručnost je žádoucí, neboť studenti prací s materiály sami formují své postoje.*
- *Jasně vysvětlení úkolů a otázek:*

*Snímek Traktorista (pro všechny skupiny společný):*



- *Představte si, že tento linoryt je základem pro billboard, který má sloužit k podpoře komunistického režimu a jeho zemědělské politiky. Dokázali byste vytvořit nějaký trefný slogan či bonmot? Odůvodněte Vámi zvolený slogan.*

*Snímek Nábor STS (pro všechny skupiny společný):*



- *Popište detailně plakát. Jaké postavy, předměty a detaily na něm naleznete? Proč se na plakátu nacházejí?*
- *O čem nás snímek informuje, o čem přesvědčuje? Jaká je podstata tohoto sdělení?*
- *Co tato výzva vypovídá o charakteru socialistické společnosti?*

*Specifický snímek pro každou skupinu:*

- *Připravte si stručný popis Vaší fotografie. Co Vás na fotografii nejvíce zaujalo?*
  - *Jaké je sdělení, které v sobě fotografie skýtá?*
  - *Při jaké příležitosti mohla fotografie vzniknout? Je možné něco vypovědět o postavách a předmětech na ní vystupujících?*
  - *Pokuste se vytvořit název fotografie.*
- 

2. Rozdělte studenty do skupin. Každé skupině až nyní přiřadte určitý počet fotografií (vzhledem k počtu dětí). Část snímků může být totožná pro všechny skupiny, ostatní snímky rozdělte tak, aby každá skupina měla různé.

- *6 skupin po čtyřech studentech.*
- *Každá skupina dostane snímek Nábor STS a Traktorista.*
- *Ostatní snímky (Bezmezná radost, Betonový traktor, Závazek, Kůň) budou rozděleny rovnoměrně mezi skupiny – každé po jednom snímku.*

3. Zahajte práci s materiálem. Poskytněte dostatek času studentům k práci a při případných dotazech buďte k dispozici, ale vyvarujte se přímým nápovědám a interpretacím.

- *V průběhu práce s materiálem učitel obejde každou skupinu a určitý čas stráví diskuzí ve skupině.*
- *Je žádoucí, aby učitel záměrně problematizoval jejich závěry, jakkoli jsou správné, tak, aby bylo podpořeno kritické myšlení vůči vizuálním prostředkům obecně.*

4. Po ukončení práce s materiálem proveďte zpětnou vazbu. Po prezentaci jednotlivých skupin neopomeňte uvést faktické reálie daného snímku, případně přidejte svou interpretaci.

- *Zapněte projektor a promítněte nejprve snímek Traktorista (bez bonmotu) a vyzvěte studenty, aby prezentovali jejich slogany a hesla.*



- Zamyslete se nad tím, který z vymyšlených bonmotů by nejlépe posloužil komunistickému režimu jako podpora jeho zemědělské politiky? Proč právě Vámi zvolený?
- Následně promítněte oficiální znění bonmotu na snímku Traktorista



**Uvědomělý traktorista je  
pevnou oporou družstevníků  
v boji proti vesnickému boháči**

- Překvapilo Vás znění oficiálního bonmotu?
- Myslíte si, že by tento bonmot obstál v konkurenci Vašich sloganů? Myslíte, že posloužil dobře danému účelu?
- Promítněte snímek Nábor STS a rozvíňte se studenty diskuzi nad otázkami k němu zadanými. Zaměřte se například na genderovou a emancipační stránku náborového plakátu.
  - Promítněte postupně každý ze snímků a diskutujte nad jejich výklady se studenty. Opět neopomeňte uvést faktické reálie snímku.

5. Pokuste se na závěr rozvinout diskuzi nad otázkami, které si k tématu předem připravíte, nebo které vyplynou z předchozí diskuze

- Jaký dojem na Vás celý komplet snímků zanechal? Je pro Vás jednání tehdejších vůdců ale i běžných lidí pochopitelné?
- Jakým způsobem vypovídají tyto obrazy o tehdejší společnosti?
- Znáte nějakého (i bývalého) traktoristu/traktoristku (z Vaší rodiny, z okolí), který je tak pyšný na svou (bývalou) práci jako některé postavy na obrazech? Je (byl) tak uznávaný?
- Co byste si vybrali Vy? Koně nebo traktor? Proč?
- Existují v naší současné společnosti věci, kterým je přikládán podobný „obrodný až zázračný“ význam? Proč to mu tak je?

## DOPLŇKOVÉ PRAMENY:

HÁJEK, P. : *Jde pevně kupředu naše zem: Krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989*. Malá skála, Praha 2008.

JANÍK, J.: *Traktor*. Československý spisovatel, Praha 1949.

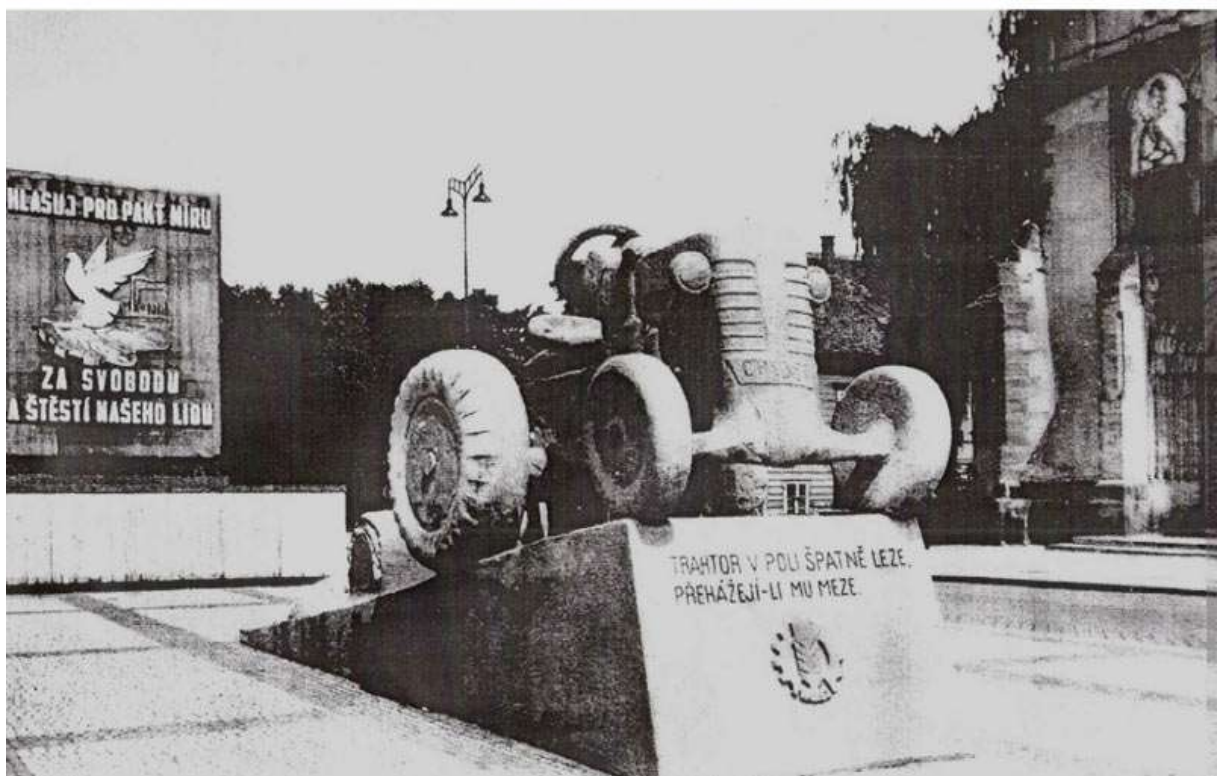
KOUBA, K., SCHMARC, V: *Tank míru – Traktor jako popkulturní emblém československého socialistického realismu*. In: *Slovo a smysl*, 2006, ročník 3, číslo 6, s. 110 – 124.

KOZÁK, J.: *Čapí hnízdo*. Československý spisovatel, Praha 1986.

Film *Cesta ke štěstí* (ČSR 1951, rež. Jiří Sequens)



## Betonový traktor



Zdroj: Server OFFCITY (<http://www.offcity.cz/2011/03/kultovni-dimenze-namesti-republiky-za-obou-totalit/>) (Ověřeno ke dni: 13. 9. 2011)

Popis fotografie: Koláž dvou fotografií zachycující sochu traktoru na náměstí Republiky v Pardubicích

Nedatováno

#### Anotace:

Traktor měl být symbolem pokroku a úspěchu kolektivizace. Rozorávajíc mez některého ze stovek skromných polí (viz nápis „Traktor v poli špatně leze, překáže-li mu meze“) ukazoval, jak neochvějně jasné je jeho poslání. Traktor byl postaven před hlavní portál chrámu sv. Bartoloměje v Pardubicích na tehdejším Stalingradském náměstí v 50. letech 20. století. Vytesán z betonu. Nyní by možná připomínal kdysi slavného veterána, který nemá čisté svědomí, i když to tehdy myslel dobře.

#### Možné otázky a úkoly:

1. Proč si myslíte, že na traktoru nesedí také betonový řidič?
2. Zamyslete se nad blízkostí zmiňovaného traktoru k nedalekému křesťanskému chrámu?
3. Co vypovídá téma a podoba sochy o společnosti? Můžeme na tomto základě soudit něco o společnosti obecně, nebo pouze o nomenklatuře?

#### Dobový autentický popisek:

Není k dispozici



# Uvědomělý traktorista

Zdroj: Národní zemědělské muzeum

Popis fotografie: Linoryt traktoristy doplněný o protikulacký bonmot

*(Vydalo ministerstvo informací a osvěty ve vydavatelství Osvěta)*

Datum vzniku: 1951

## Anotace:

Pozice traktoristy, jako nového, lepšího a výkonnějšího jezdce na „motorovém oři“, byla propagandou prezentována jako zásadní pro úspěch socialistického hospodaření, i přes nepochybně omezenou paletu možností, jakými by řadový traktorista mohl ovlivnit politiku socializace zemědělství konkrétního JZD, což teprve zemědělskou politiku obecně.

Jakkoli mírumilovně může vypadat linoryt, bonmot z traktoristy činí člověka, který pokud právě nejede v první linii bitvy za lepší život ve státě, tak tvoří základ a hlavní sílu zemědělského „vojska“.

## Možné otázky a úkoly:

Nejprve studentům prezentujte linoryt bez bonmotu. V ideálním případě by se studenti před zadáním tohoto úkolu měli umět základně orientovat v problematice kolektivizace a situace na vesnici v 50. letech 20. století.

## *Linoryt bez bonmotu*



1. Představte si, že tento linoryt je základem pro billboard, který má sloužit k podpoře komunistického režimu a jeho zemědělské politiky. Dokázali byste vytvořit nějaký trefný slogan či bonmot?

2. Zamyslete se nad tím, který z vymyšlených bonmotů by nejlépe posloužil komunistickému režimu jako podpora jeho zemědělské politiky? Proč právě Vámi zvolený?

*Linoryt s bonmotem*



**Uvědomělý traktorista je  
pevnou oporou družstevníků  
v boji proti vesnickému boháči**

Publikováno v roce 1955 v časopise "Práce" (číslo 12)

1. Překvapilo Vás znění oficiálního bonmotu?
2. Myslíte si, že by tento bonmot obstál v konkurenci Vašich sloganů? Posloužil by dobře danému účelu?

Dobový autentický popisek:

Uvědomělý traktorista je pevnou oporou družstevníků v boji proti vesnickému boháči

## Bezmezná radost



Zdroj: Národní zemědělské muzeum

Popis fotografie: Orání mezí v obci Blevice (tehdejší okres Kralupy, dnes okres Kladno) – traktor s vlajkou  
Nedatováno

### Anotace:

Na nedatované fotografii z Kralupska vidíme slavnostní rozorání mezí, jeden ze symbolů úspěšné kolektivizace. Je zřejmé, že nešlo o prostý pracovní úkon, ale rozorání byl přisuzován značný symbolický význam. Rozorání mezí je pojato jako slavnost: hraje hudba (zřejmě

místní hasičská kapela), přihlížející mávají, traktory jsou vyzdobeny vlajkami. Z kontextu je zřejmé, že se jedná o počátek 50. let 20. století.

Traktor je opět ústředním motivem snímku. Jakoby veškerý obdiv, který patří osvoboditelům, byl směřován k traktorům. Tyto stroje právě osvobozují vesnický lid od dřívějšího nespravedlivého uspořádání, od „kulackého“ vykořisťování, od neefektivního hospodaření. A lidé bezmezně jásají, přichází totiž svoboda.

#### Možné otázky a úkoly:

1. Pokusme se odlišit věcnou stránku zobrazeného od snahy fotografie cosi sdělit divákovi. O čem nás snímek v tomto smyslu informuje? Jaká je podstata sdělení?
2. Je pro Vás fotografie srozumitelná? Nezdá se Vám srozumitelná až příliš?
3. Pokuste se sestavit dobový popis k fotografii.

#### Dobový autentický popis:

Není k dispozici



## Mírový závazek traktoristy



Zdroj: noviny Palcát

Popis fotografie: Skica Karla Štěcha zachycující traktoristu odhodlaného pomoci při prověrkách v Komunistické straně Československa  
Nedatováno.

Anotace:

Skica akademického malíře Karla Štěcha se jeví jako nejednoznačná. Nadpis, skica samotná i komentář spolu netvoří jednotlivý celek. Jejich vzájemné propojení je slabé (viz například onen „mír“ je v celku přítomen pouze v nadpise, dále se s ním nepracuje, je postradatelný). Bez nadpisu a dobového výkladového komentáře (viz níže) není příliš přesvědčivá.

Pokud bychom se zaměřili pouze na skicu, můžeme spatřit spíše než přesvědčeného traktoristu, nerozhodného člověka, který neví, co má činit. Zda má být oporou (komunistické) strany v těžkých chvílích, nebo má pomoci odhalit vnitřní nepřátele strany. Komentář však toto dilema jednoznačně řeší. Traktor v pozadí je totiž pro traktoristu symbolem pokroku a šťastné budoucnosti, proto se rozhodne správně. Ostatně v dálce na horizontu právě svítá.

Možné otázky a úkoly:

1. Proč je na skice zobrazen traktorista a ne jiná profese?
2. Zobrazuje skica opravdu nadšení traktoristů k práci pro socialismus? Pokuste se oprostít od oficiálního popisku a popište, co skica může zobrazovat.
3. V čem spatřujete mírový charakter celého obrazu?
4. Proč byly nutné stranické čistky?

Dobový autentický popis:

Jihočeský grafik, akademický malíř soudruh Karel Štěch, čerpá náměty ke svým výtvarným pracím ze současného života. Otiskujeme skizzu k dřevorytu, nazvanému „Mírový závazek traktoristy“- Soudruh Karel Štěch jasně vidí veliký přerod naší vesnice a zejména si uvědomuje velikou pomoc v práci na vesnici, kterou je prověřování členů a kandidátů strany. Dřevoryt, jehož náčrt otiskujeme, ukazuje nadšení traktoristů, kteří ve svých závazcích při prověrce přinášejí příslib další usilovné práce při budování jihočeské vesnice.



## Nábor do strojních a traktorových stanic



Zdroj: ČTK

Popis fotografie: Náborový plakát pro STS

Datum vzniku fotografie: 1951

Vydalo: *Ministerstvo informací a osvěty*

### Anotace:

Je snadné představit si, že někteří z vesnických chlapců, „okouzleni“ vyspělostí a silou takových strojů jakými jsou traktory, zatouží stát se traktoristou.

„Jenže my voláme děvčata na traktory STS! Můžete se stát základem úspěšné socializace zemědělství, budete mít skvělý pocit z dobře odvedené práce, která se bude lišit od úmorné lopoty na poli s tažným koněm, budete terčem obdivu ostatních, budete s námi budovat lepší budoucnost. Staňte se traktoristkami!“

### Možné otázky a úkoly:

1. Popište detailně plakát. Jaké postavy, předměty a detaily na ní naleznete?
2. Jakou funkci tyto prvky mají v celku zobrazení? Pokuste se na základě této analýzy zodpovědět, co plakát zobrazuje.

3. Pokusme se odlišit věcnou stránku zobrazeného od snahy plakátu cosi sdělit adresátovi. O čem nás snímek v tomto smyslu informuje, o čem přesvědčuje? Jaká je podstata sdělení?
4. Co tato výzva vypovídá o charakteru socialistické společnosti?
5. Jak byste plakát hodnotili z genderové perspektivy?

Autentický popis:

Není k dispozici

## Portrét koně



Zdroj: fotoarchiv Václava Rumla

Popis fotografie: Dobová pohlednice s portrétem koně majícího na sobě postroj

Nedatováno

### Anotace:

Na snímku můžeme vidět koně, který má na sobě ohlávku. Ovšem můžeme na fotografii také spatřit zvíře, které společně s jeho vlastníky sdílelo ono známé „v potu tváře budeš jíst svůj chléb“, o které bylo pečováno, neboť bez něj práce rolníků byla nepředstavitelná. Dříve než na techniku a stroje bylo spolehnutí pouze na tažná zvířata. Proto tento portrét není pouze portrétem krásného vraníka, ale spíš člena rolnické rodiny, jehož fotografie by mohla mít místo v rodinné kronice.

Možné otázky a úkoly:

1. Pokuste se vyjmenovat, k jakým pracím bylo využíváno koňských sil?
2. Existuje v současné rodině nějaké zvíře, které má podobné postavení, jaké měl dříve kůň?
3. Důkladně se zamyslete - jaké výhody ve srovnání s traktorem má kůň a v čem předčí traktor koně?

Dobový autentický popisek:

Není k dispozici